

УДК 81'38'42:341.76

СТИЛІСТИЧНІ РИСИ МОВИ УСТАНОВЧИХ ДОКУМЕНТІВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Кучик Г.Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано стильові характеристики мови установчих документів міжнародних організацій. Виокремлено такі риси, як логічність, офіційність, беземоційність, точність, стереотипність. З'ясовано приналежність установчих документів міжнародних організацій до дипломатично-регулятивного підстилю.

Ключові слова: стиль, архітектоніка офіційних документів, стилістичні засоби, шаблон, синтаксичні конструкції.

Постановка проблеми. У лінгвістиці й сьогодні тривають дискусії щодо підходів до вивчення текстів загалом та, зокрема, – до вивчення міжнародно-правових документів, увага до яких останніми роками значно зросла. Власне політизація суспільства та незворотність процесів глобалізації спричиняють постійну трансформацію міждержавних відносин і, як наслідок, – комунікативної діяльності людини. Іншими словами, творення текстів як результату комунікації в політичній, дипломатичній, нормативно-правовій сферах дає змогу уявити текст як явище полідисциплінарне, яке необхідно розглядати комплексно. З огляду на систему критеріїв, тексти установчих документів міжнародних організацій можна вважати політичними; їхнє творення тісно пов'язане з політичним дискурсом. Відкритим залишається питання щодо аргументованості такого розміщення у класифікації документів. Варто запропонувати критерії мети та цілей комунікації, щоб зачислити документи міжнародних організацій до текстів дипломатичного стилю (в результаті комунікації), а, можливо, й наявності окремого дипломатично-регулятивного підстилю, до якого зачислити тексти установчих документів міжнародних організацій (статут, хартія, конвенція тощо), оскільки, з точки зору права, вони становлять різні типи документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначену вище проблематику досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники О.Р. Зарума-Панських, Н.Є. Кащипин, О.О. Потебня, А.А. Уфимцева, Л. Гайс, А. Кіклевіч, Г.А. Ендліч [1; 2; 6; 8; 7; 11].

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Такі дослідники, як О.М. Мороховський, О.П. Воробйова, Н.І. Лихощерст, З.В. Тимошенко, виокремлюють три підстили офіційно-ділового стилю – стиль офіційних документів, стиль ділової кореспонденції, стиль нормативно-правових документів [5, с. 170]. Метою кожного з цих документів є узгодження позицій, підходів та дій у регламентуванні різних сфер діяльності. Однак питання установчих документів міжнародних організацій як самостійного підстилю, враховуючи стильові особливості, сьогодні залишається відкритим.

Мета статті – проаналізувати стильові характеристики мови установчих документів міжнародних організацій.

Виклад основного матеріалу. Однією з базових характерних особливостей установчих доку-

ментів міжнародних організацій є їхня приналежність до офіційно-ділового функціонального стилю. На перший погляд, стиль текстів установчих документів міжнародних організацій важкий і заплутаний. Як вважає дослідниця О. Р. Зарума-Панських, такі риси стилю, як багатослів'я, складні конструкції, синтаксис, надлишок повторів, лише укладачі договорів вважають вкрай необхідними та незамінними мовними засобами, що сприяють точності, інформаційній стислості, чіткості викладу, однозначності тлумачення та всеохопності положень [1, с. 144–149].

Стиль установчих документів міжнародних організацій безособовий, неупереджений та об'єктивний. Установчі документи міжнародних організацій укладають за усталеною традицією, за чітко визначеними правилами і зразками. Власне тому стандартна форма – найважливіша деталь такого виду текстів.

В установчих документах міжнародних організацій можна виокремлюють стандарт як першорядну стильову рису. Йдеться не тільки про словесний шаблон – вирази, кліше, стереотипні фрази, а й про архітектоніку текстового матеріалу, його розміщення, оформлення думок з використанням можливостей тексту документа.

Стандарти мовного оформлення документів відображають типові та часто повторювані ситуації у діловій сфері, під час оформлення та обробки документів сприяють економії місця та часу, адекватному сприйняттю та розумінню, підвищенню інформативності документів.

Прикладами установчих документів, текстове оформлення яких упродовж тривалого часу історично виробилося й закріпилося та відіграє сьогодні неабияку роль, є резолюції, конвенції, статuti, декларації, меморандуми, угоди тощо. Цю рису офіційних документів відзначив І. Р. Гальперін, наголошуючи, що майже кожен офіційний документ має власний композиційний малюнок (архітектоніку). Пакти й статuti, меморандуми та декларації, конвенції та угоди вирізняються порівняно чіткими зовнішніми формами [4, с. 328].

Стандартизація породжує усталені мовні формули і блоки текстів, які за синтаксичною будовою нагадують словосполучення чи моделі речень: *to act in concert; pecuniary compensation; sheltered person; to lay the foundations of relations; validity of a Charter; to enter into force; notification is hereby given; to remain in force; to impose an obligation; to enforce the Declaration, in pursuance of the agreement; signatory governments;*

Contracting States agree as follows; to invalidate the Agreement. Особливістю стійких словосполучень (мовних формул) є те, що вони нерозчленовано виражають поняття та водночас володіють виразною формою синтаксичного словосполучення, балансує на межі між фразеологією та синтаксисом. За граматичними ознаками вони є словосполученнями, за вживанням – фраземи, які не можна модифікувати.

Аналіз установчих документів міжнародних організацій засвідчує, що стиль цих документів неоднаковий та неоднорідний. Вони різняться від науково-технічних текстів, законів чи офіційних документів у «чистому» вигляді. Якщо розглядати стиль установчих документів міжнародних організацій загалом, то можна виявити цікаві переплетення різноманітних стилістичних засобів, притаманних різним стилям.

На синтаксичному рівні англомовні тексти установчих документів міжнародних організацій відзначаються використанням речень з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, підрядних речень. Зазначимо, що зміст речення при цьому не губиться завдяки його членуванню на окремі блоки, що створюють своєрідну синтаксичну комбінацію. Порівняльний аналіз засвідчує, що частотність вживання речень з дієприкметниковими зворотами коливається в межах 20–25% (рис. 1).

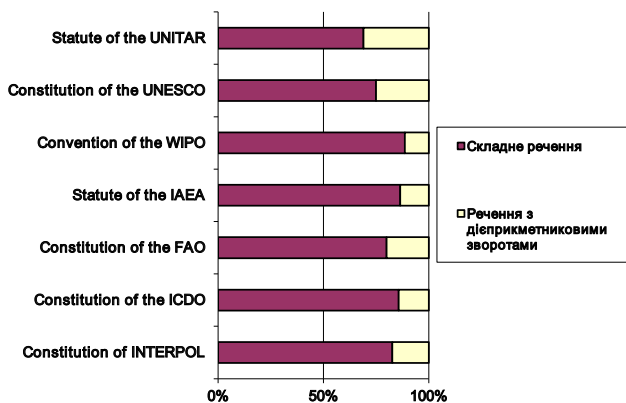

Рис. 1. Співвідношення вживання речень з дієприкметниковими зворотами у текстах установчих документів міжнародних організацій

Стильовими рисами мови документів міжнародних організацій як зразка ділового стилю є логічність, об'єктивність, ясність, офіційність, беземоційність, точність, стереотипність, конкретність, знеособленість, строгість. Проте не всі вони мають однакове значення і не завжди їх можна реалізувати одночасно. Як зауважує Е. Г. Різелъ, будь-який стиль відзначається низкою ознак, серед яких виокремлюють головні та другорядні. Залежно від різновидів стилю, одні риси стають першорядними, інші – другорядними [12, s. 103]. В установчих документах міжнародних організацій першорядними є такі риси: *логічність, офіційність, беземоційність, точність і стереотипність.*

Зважаючи на мовні засоби у функціональних стилях мови, І. Р. Гальперін зазначає: «У кожній розвиненій літературній мові спостерігаються більш-менш певні системи мовного вираження, що відрізняються одна від одної особливостями використання загальноприйнятих мовних засо-

бів. У кожній з таких систем можна виділити одну групу засобів, яка є основною, найбільш істотною» [4, с. 342].

Як засвідчує аналіз, мовні засоби, що забезпечують логічність як стильову межу документів міжнародних організацій, найпомітніші. Офіційний документ має низку синтаксичних особливостей, що створюють логічну послідовність висловлювання: ускладнений синтаксис, строгу архітектонічну побудову тексту тощо. Аналогічно проаналізовано співвідношення вживання складних і простих речень у текстах установчих документів міжнародних організацій. Відзначимо домінуючу кількість складних речень, порівняно з простими (рис. 2). Серед складних речень переважають складнопідрядні, оскільки у складносурядних реченнях спостерігаємо менше поєднання між частинами речень.

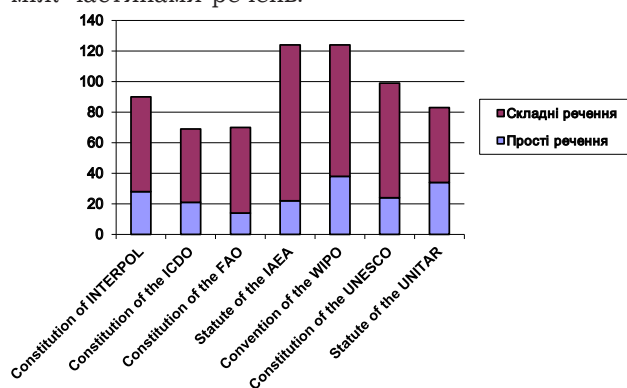

Рис. 2. Співвідношення простих та складних речень у текстах установчих документів міжнародних організацій

Ще однією ознакою установчих документів міжнародних організацій є *офіційність*. Тон офіційності додають документам мовні засоби, що створюють ефект нейтральності, діловитості й строгості. Насамперед необхідно наголосити на ролі лексичних засобів: слів нейтральних і книжних, запозичених, іноземного походження. Певне місце займають архаїзми (*hereby; hereinafter; thereafter; therein; hereof; hereto; thereto; thereunder, henceforth*), хоча їхня кількість порівняно незначна. В установчих документах міжнародних організацій здебільшого використовують спеціальну термінологію, що пов'язано зі специфікою діяльності та профілем організації тощо.

Традиція, вимоги до стилю документів та офіційних повідомлень (виступів) на міжнародних конференціях, що історично склалися, змушують використовувати такі маловживані в інших стилях мови вирази, як *agenda* – порядок денний; *hereinafter named* – нижче перелічений; *extraterritorial status* – екстратериторіальний статус; *as laid down in* – як записано/затверджено; *without prejudice to* – безвідносно/незалежно від; *subject ... to* – за умови тощо.

До першорядних рис стилю установчих документів міжнародних організацій можна також зачислити *беземоційність*. Офіційний стиль не приймає емоційно забарвлених слів, слів з конотативним значенням. Мова установчих документів вирізняється відсутністю образності. Наприклад, М. М. Кожина зазначає, що образність відвернула б хід думки, міркування, привела б,

зрештою, до неточності, розпливчастості визначень і формулювань [3].

Водночас зазначаю, що мова установчих документів міжнародних організацій не є емоційно збідненою. Засоби словесної образності у ній усе ж присутні. Наприклад, порівняння в установчих документах міжнародних організацій слугують засобом логічного мислення. Проте ці порівняння не образні, а, здебільшого, ілюстративні. На думку І. Р. Гальперіна, «надмірне користування образними засобами в науковій прозі може призвести до розхитування системи або, іншими словами, до порушення норм даного стилю мови» [4, с. 70].

Аналіз статутних документів міжнародних організацій засвідчує, що використання в них засобів словесної образності відповідає тому стану, за яким система стилю є зрівноваженою. Мовні засоби використовують, щоб забезпечити об'єктивно-закономірний виклад, точність, офіційність повідомлення.

Природно, що через комунікативні цілі в установчих документах міжнародних організацій використовують не всі відтінки експресивності. Ці документи відзначаються лише нейтральною експресивністю і нейтральною об'єктивністю. Емоційно-експресивні засоби роблять переконаливішими та зрозумілими докази, наголошують на важливих моментах висловлювань, чіткіше виражають оцінку або відношення до описуваних явищ тощо [1].

Ще однією важливою стильовою рисою установчих документів міжнародних організацій є *точність*. Цей термін містить поняття самоцілі та засобів її досягнення. Мета документів полягає в точному вираженні думки, достовірному викладі певних питань; її досягають за допомогою точного підбору слів, форм і конструкцій, тобто вибору того оптимального варіанта, який найадекватніше виражає потрібне значення і який неможливо замінити іншою граматичною формою, іншими лексичними одиницями тощо.

Точність у дипломатичному стилі – це насамперед істинність передачі смислових відтінків у документах. Точність досягають шляхом застосування іменників. Займенники та слова-замінники *that, one* вживають зрідка. З цією ж метою використовують доповнення, обставини, визначення.

Для точнішого розуміння того чи іншого слова (терміна) в документах міжнародних організацій іноді вдаються до його визначення або детального пояснення у тексті, наприклад:

Article 1 DEFINITIONS

(d) «freely convertible currency» shall mean:

(i) *currency of a Member which the Fund determines, after consultation with the International Monetary Fund, is adequately convertible into the currencies of other Members for the purposes of the Fund's operations; or*

(ii) *currency of a Member which such Member agrees, on terms satisfactory to the Fund, to exchange for the currencies of other Members for the purposes of the Fund's operations.*

(e) «Governor» shall mean a person whom a Member has designated as its principal representative at a session of the Governing Council [10].

Аналіз установчих документів засвідчує, що їхнім текстам, поряд з точністю, притаманна

також *стереотипність*. Створені традицією штампи для вираження думки відрізняються однозначністю й точністю. Штампи сприяють економічності місця і часу, а також усувають двозначність висловлювань. Іншою формою стереотипності є шаблонні фрази, необхідні для оформлення документа, створення його текстової архітектури.

Особливе значення текстового шаблону полягає в тому, що він допомагає повідомити додаткову інформацію, налаштувати на сприйняття саме цього документа, а не іншого. Наприклад, дієприкметникові звороти у першій частині резолюцій і конвенцій несуть інформацію про те, що далі слідує констатація та підсумовування викладених фактів, висновок чи рішення. Власне рішення оформляють у другій частині документа, проте вже особовою формою дієслова. Як зазначає І. Р. Гальперін, вже сама форма документа, без перебільшення, несе інформацію, оскільки відображає певною мірою тип комунікації [4].

Проте головне, що об'єднує різні типи документів такого жанру, – це їхня основна частина. Саме тут головні риси регламентуючого жанру проявляються чітко і в повному обсязі. Специфіка цих документів виявляється у тому, що деякі категорії та форми мають особливості функціонування. Наприклад, абзац не завжди точно визначається традиційними характеристиками. Це пояснюємо особливостями досліджуваного жанру, такими як чіткість, пов'язана з текстовим розчленуванням, стереотипністю, канонічністю. Як уже зазначено, документ, зазвичай, містить статті (*articles*) і пункти (*provisions*). Часто абзац, який складається з одного пункту, за змістом не є завершеною одиницею і продовжується в наступному пункті (іноді й далі). Оскільки стаття загалом складається з подібних абзаців і пунктів, вона, з точки зору єдності змісту, перетворюється на один абзац. Наприклад:

ARTICLE III. Board of Trustees

1. *There shall be a Board of Trustees of the Institute (hereinafter referred to as «the Board») to be established on a broad geographical basis and composed as follows:*

(a) *Not less than eleven members (and not more than thirty) shall be appointed by the Secretary-General in consultation with the President of the General Assembly and the President of the Economic and Social Council; these Board members may include one or more officials of the United Nations Secretariat;*

(b) *The term of office of the members of the Board shall be three years;*

(c) *The term of a member appointed to fill a vacancy on the Board shall be for the duration of the unexpired term of office of the former member of the Board. No appointed member of the Board shall serve continuously for more than two terms;*

(d) *The Secretary-General, the President of the General Assembly, the President of the Economic and Social Council and the Executive Director of the Institute shall be ex officio members of the Board;*

(e) *A member of the Board who cannot attend a meeting of the Board shall be represented by an appropriate alternate appointed by the Secretary-General on the proposal of the member of the Board concerned. The rules of procedure of the Board shall*

specify the modalities of such designation. and the conditions of such representation.

2. The Board shall:

(a) Formulate principles and policies to govern the activities and operations of the Institute;

(b) Establish conditions and procedures for:

(i) The utilization of funds from the General Fund and the Reserve Fund for the functions of the Institute in accordance with the priorities established by the Board;

(ii) The receipt and disbursement of special purpose grants;

(c) Consider and approve the work programme and adopt the budget of the Institute on the basis of proposals submitted to it by the Executive Director, including any new programmes that may be proposed by the Secretary-General or by Governments through the General Assembly, within the limits of available financial resources.

3. The Board shall meet at least once a year. It shall elect its own officers and may adopt such rules of procedure as it may consider necessary. It shall take its decisions in the manner provided in its rules of procedure... [13].

Між усіма абзацами-пунктами не відбувається розриву у плані змісту. Прийнято вважати, що абзац – це одиниця, сформована зі складного синтаксичного цілого (одного або декількох), однак абзац-пункт може містити одне просте речення, іноді навіть непоширене. Наприклад:

SECTION 6. Limitation on Liability

Liability on shares shall be limited to the unpaid portion of the issue price of the shares [9].

Подібні прості речення в регламентуючому жанрі мають структурно-стилістичне наван-

таження: у них строго і чітко виокремлено й зафіксовано зміст пункту. Причому наступні абзаци-пункти можуть уточнювати та доповнювати загальний лаконічний зміст попереднього пункту.

Характерно, що лексичними зв'язками між абзацами зрідка слугують субститути – особові займенники в ролі підмета і доповнення, хоча іноді їх співвідносять з чимось раніше або пізніше згаданим, де вони утворюють більшу, ніж просто речення, комунікативну одиницю. Це пов'язано з канонічністю документа досліджуваного жанру: за умови посилання на будь-який пункт було б дуже незручно відновлювати субститути, послаючись на інші пункти документа. Це могло б спричинити нечіткість і незрозумілість викладу. Підсумовуючи, можна висловити припущення, що абзаци-пункти, пов'язані особовим займенником у ролі підмета (субститутом), утворюють надфразову єдність.

Висновки. В установчих документах міжнародних організацій завдяки жанровим стилістичним особливостям вироблені певні норми вживання граматичних і синтаксичних конструкцій. Відбір тих чи інших конструкцій і форм, їхнє систематичне і переважаюче вживання, а також зміна специфіки функціонування та навіть природи деяких категорій засвідчують взаємодію усіх рівнів мови, тісний зв'язок між лінгвістичними (мовними) та екстралінгвістичними чинниками. Ці риси є складовими дипломатично-регламентуючого підстилю, до якого, на нашу думку, належать установчі документи міжнародних організацій, що відзначаються рисами термінологічного, функціонального забарвлення.

Список літератури:

1. Зарума-Панських О. Р. Лексико-семантичні особливості текстів міжнародних договорів / О. Р. Зарума-Панських // Іноземна філологія. – 1999. – Вип. 111. – С. 144–149.
2. Кащишин Н. Є. Стиль текстів дипломатичних документів як поєднання стилів / Н. Є. Кащишин // Наукові записки. – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. – С. 120–123. – (Серія філологічна; вип. 44).
3. Кожина М. М. Речеведение и функциональная стилистика: вопросы теории. Избранные труды / М. М. Кожина. – Пермь, 2002. – 475 с.
4. Лексикологические и стилистические проблемы функционирования слова и словосочетания: сборник статей / отв. ред. д-р филол. наук, проф. И. Р. Гальперин. – М., 1980. – 431 с.
5. Мореховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мореховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К.: Выща школа, 1991. – 272 с.
6. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы: на материале английского языка / А. А. Уфимцева. – Изд. 3. – 2010. – 288 с.
7. Endlich G. A. A commentary on the interpretation of statutes / G. A. Endlich. – Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange, 2006.
8. Geis L. The Language of Politics / L. Geis. – New York: Springer, 1987.
9. International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) Articles of Agreement [Electronic resource]. – Available at: http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/IBRDArticlesOfAgreement_links.pdf
10. International Monetary Fund (IMF) Articles of Agreement [Electronic resource]. – Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/#abs1>
11. Kiklewicz A. Język poza granicami języka 2. Semantyka a pragmatyka: spyr o pierwszeństwo / A. Kiklewicz. – Olsztyn, 2011.
12. Riesel E. Theorie und Praxis der linguostilistischen Textinterpretation / E. Riesel. – Hochschulverlag, Moskau, 1974. – S. 103.
13. Statute of the United Nations Institute for Training and Research (UNITAR) [Electronic resource]. – Available at: https://www.unitar.org/sites/default/files/uploads/unitar_statute.pdf

Кучик Г.Б.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ЧЕРТЫ ЯЗЫКА УЧРЕДИТЕЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Аннотация

В статье проанализированы стилевые характеристики языка учредительных документов международных организаций. Выделены такие черты, как логичность, официальность, безэмоциональность, точность, стереотипность. Выяснена принадлежность учредительных документов международных организаций к дипломатически регулятивному подстилю.

Ключевые слова: стиль, архитектоника официальных документов, стилистические средства, шаблон, синтаксические конструкции.

Kuchyk H.B.

Ivan Franko National University of Lviv

STYLISTIC FEATURES OF THE LANGUAGE OF STATUTORY DOCUMENTS OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Summary

The article analyzes the stylistic characteristics of the language of statutory documents of international organizations. The following characteristics are determined: consistency, regularity, accuracy, as well as stereotype. It is considered that statutory documents of international organizations belong to diplomatic and regulatory substyle.

Keywords: style, architectonics of official documents, stylistic means, template, syntactic constructions.